

En sociolog för folk

till minne av Dorothy E. Smith

Inledning

Den kanadensiska sociologen och feministen Dorothy Edith Smith avled den 2 juni 2022. Under sina 95 år i livet hann hon göra flera betydelsefulla bidrag till bland annat arbetsvetenskap, etnografi, familjesociologi, psykologi och utbildningsvetenskap. Den här essän kommer dock främst att rikta uppmärksamheten mot Smiths bidrag till feministisk teori och metodologi. I synnerhet kommer jag att diskutera Smiths bidrag till att utveckla en feministisk ståndpunktsteori som inte tar kvinnan – i bestämd form singularis – som en homogen utgångspunkt för sitt projekt. Den sociologi som Smith utvecklade riktade fokus bort från att göra den marginaliserade gruppen till ett objekt för forskning till att i stället studera hur maktstrukturer runt omkring marginaliserade grupper formar deras levnadsvillkor. Med utgångspunkt från människors levda erfarenheter utformade Smith institutionell etnografi, en sociologi för att förstå de styranderelationer som formar människors vardagliga liv. I den essän kommer jag att börja med att beskriva Smiths liv och gärning för att därifrån ge en överblick över vad jag anser vara hennes främsta intellektuella bidrag till eftervärlden: feministisk ståndpunktsteori och institutionell etnografi. För att konkretisera de begrepp som Smith introducerade kommer jag att ta exempel från min egen och andras forskning och därigenom även visa vad arvet efter Smith kan ha för betydelse för samhällsvetenskapen framöver.

Biografi och tidiga inspirationskällor

Sannolikt formades Dorothy E. Smiths feministiska grundsyn redan i hennes barndomshem i Northallerton i nordöstra England. Hennes mamma, Dorothy Foster (Abraham) Place, var i sina unga år aktiv i suffragetrörelsen. Under en tid satt hon i fängelse tillsammans med den i dag legendariska feministen och kommunisten Sylvia Pankhurst. Deras brott var att de hade förstört några fönster till ett köpcenter i centrala London i protest mot kvinnoförtrycket.

Med tiden visade det sig att samtliga barn i familjen Smith hade fallenhet för intel-

lektuellt arbete. En av Dorothy E. Smiths bröder blev känd filosof och en annan blev en framgångsrik poet. Tidens normer föreskrev dock att kvinnor skulle ägna sitt liv åt att vara hemmafru, men Dorothys E. Smith kämpade emot. Hon flyttade till London, engagerade sig i Labourpartiet och studerade sociologi. Här kom hon i kontakt med marxismen som på djupet kom att påverka hennes fortsatta intellektuella verksamhet (Risen 2022).¹

I slutet av 1950-talet flyttade Smith tillsammans med sin dåvarande make till University of California i USA. Här försvarade hon sin doktorsavhandling år 1963, nio månader efter att hon fött sitt första barn. Maken lämnade familjen i samband med att avhandlingen blev klar. Smith fick tillfälliga påhugg som lärare i sociologi samtidigt som hon uppfostrade två barn på egen hand. Erfarenheten av att vara ensamstående mamma och anställd på en institution där hon var den enda kvinnan bland ett fyrtiotal anställda kom att präglade hennes fortsatta karriär (Risen 2022). Drygt fyrtio år senare beskrev hon denna dubbla erfarenhet av arbete, att å ena sidan vara ensamstående mor till två söner och å andra sidan vara universitetslärare, som motsägelsefull (Smith 2005 s. 11). Sociologin hon lärde ut till studenterna erbjöd ingen förståelse för kvinnors obetalda arbete i hemmen. Den växande kvinnorörelsen under 1960- och 1970-talen började dock så frön till en alternativ sociologi som Smith så småningom kom att utveckla tillsammans med andra. Den sociologi som Smith (2005 s. 11–13) fått med sig från sin utbildning utgick från abstrakta begrepp, men kvinnorörelsens analyser började från den levda erfarenheten av att vara en kvinna i en mansdominerad värld. Från den utsiktspunkten började Smith se sociala strukturer hon inte sett förut. Fram växte ett förhållningssätt som satte den vardagliga erfarenheten i centrum för sociologin. Här började ett av Smiths viktigaste teoretiska och metodologiska begrepp ta form: *ståndpunkt*.

Kvinnors ståndpunkt

Smith (2005 s. 8) var under större delen av sitt yrkesverksamma liv i dialog med den feministiska filosofen Sandra Harding som introducerade Smith för begreppet ståndpunkt (*standpoint*). Hardings (1986) teori började i en kritik mot den feministiska empirismens objektivitetsanspråk. Harding ville finna ett sätt att värdesätta kvinnors erfarenheter. Där de feministiska empiristerna ville "lägga till" empiri om kvinnor till en redan etablerad (manlig) vetenskap, hävdade ståndpunktsförespråkare som Harding att kvinnor hade en epistemologiskt privilegierad position genom att tillhöra en underordnad grupp i samhället. Likt slaven i Hegels liknelse om relationen

¹ För vidare diskussion om Marx betydelse för Smith, se exempelvis texten "On sociological description: a method from Marx" i Smith 1990.

mellan herre–slav besatt kvinnor, genom sin position som underordnade, en förmåga att se förtrycket tydligare än män. Harding (1986) riktade samtidigt kritik mot att kvinnorörelsen använde kvinnors ståndpunkt för att konstruera ett enhetligt och universellt subjekt med sanningsanspråk på objektiv kunskap, vilket riskerade återfalla i den feministiska empirism Harding ville bort ifrån. Harding (1986 s. 155–158) drog dock utifrån bland andra Smiths tidiga arbeten slutsatsen att feministisk forskning behöver ta kvinnors erfarenheter av arbete som utgångspunkt och slutdestination för forskningen. Det innebär dock inte, förtydligade Harding 19 år senare, att en forskare måste vara en del av en grupp för att studera en grupp. Hade så varit fallet hade ”samhällsvetenskap varit omöjligt” (Harding 2005 s. 41, min översättning). Vad hon förespråkade var i stället en forskning som utgår från de mest marginaliserade gruppernas perspektiv och sätter deras erfarenheter i centrum (Harding 2015 s. 5, 30)².

Enligt Smith (2005 s. 8–10) skiljer sig dock hennes användning av begreppet ståndpunkt från Hardings. Kvinnan som en subjeksposition i bestämd form singularis kom ganska snart att problematiseras av kvinnor som också tillhörde andra marginaliserade grupper. Först lyfte arbetarklassens kvinnor och lesbiska kvinnor fram att kvinnan i bestämd form singularis tenderade att vara en kvinna som var både medelklass och heterosexuell. Med tiden kom även rasifierade kvinnor att lyfta fram att kvinnan i bestämd form singularis också var en vit kvinna. ”Den implicita närvaron av klass, sexualitet och kolonialism började exponeras”, sammanfattade Smith (2005 s. 8) i efterhand utvecklingen inom feminismen. Föreställningen om att alla kvinnor hade gemensamma intressen byggde, enligt Smith, på en förljugen essentialism. Smith (2005 s. 9) hanterade dock en del av kritiken med att peka på att begreppet kvinna för kvinnorörelsen historiskt haft en politisk roll snarare än att tjäna som en stabil referenspunkt. För kvinnorörelsen innebar kvinna som ett politiskt begrepp en möjlighet att göra anspråk på en subjeksposition i det offentliga. Att betrakta positionen kvinna som politisk innebar att börja se den positionen som någonting som skapades av en rörelse i ett politiskt syfte. Den här erfarenheten tog Smith med till den sociologi hon utvecklade. Ståndpunkt handlade för Smith (2005 s. 10) om att ”etablera en subjeksposition för institutionell etnografi som undersökningsmetod, ett perspektiv för kunskapsproduktion (*site for the knower*) som är *öppen för alla att inta*” (min översättning, min kursivering). Alltså: det handlade om att *välja* ett perspektiv, eller för att vara mer exakt: *välja* en ståndpunkt. Det intressanta här är inte vad forskaren är utan vilken position hen väljer att utgå ifrån. Centralt för Smith är dock att den utgångspunkten, eller ståndpunkten, förblir just en utgångspunkt. Till

2 På den här punkten kom feministen Donna Haraway (1991 s. 194) att rikta skarp kritik mot Sandra Harding. Enligt Haraway hänfaller Harding till att romantisera ett underifrånperspektiv. Sociala rörelser underifrån är inte nödvändigtvis emancipatoriska, påminner Haraway (för vidare diskussion, se Mery Karlsson 2020 s. 107).

skillnad från traditionell sociologi om marginaliserade grupper är det inte den marginaliserade gruppen i sig som är Smiths (2005 s. 10) fokus. I stället handlar det om att rikta den sociologiska blicken mot världen runt omkring den marginaliserade gruppen. Den feministiska sociologen Marjorie L. DeVault (2014 s. 4–5) förtydligade detta genom att betona att syftet inte är att generalisera kring en viss grupp utan att identifiera och analysera sociala processer som har generaliserande effekter.

Cripistemologier och sitpoint-theory

Samtalet om ståndpunkt har fortsatt på många håll efter att Smith lämnade sina bidrag till fältet. Ett exempel, som jag själv kommit att arbeta mycket med, återfinns inom kritisk funktionshinderforskning. Den feministiska funktionshinderforskaren Rosemarie Garland Thomsson (2002) lanserade *sitpoint-theory* som en kritik mot det antagande som ryms i *standpoint-theory* om att världen alltid betraktas från ett stående perspektiv. Funktionshinderforskarna Merri Lisa Johnsson och Robert McRuer (2014) har byggt vidare på Garland Thomssons kritik emot ståndpunkt genom att lyfta in ett samtal om cripistemologier i akademien. Det handlar om att ifrågasätta funktionsfullkomliga antaganden som är inbyggda i de vetenskapliga teorier och metodologier vi förstår världen med.

När jag påbörjade mitt avhandlingsarbete hösten 2016 väckte ståndpunktsteorin och cripistemologier flera frågor hos mig. Jag hade kommit in på doktorandutbildningen med en ansökan om att studera funktionsrättsrörelsens arbete för sexuella rättigheter. Jag hade dock ingen erfarenhet av att vara en del av funktionsrättsrörelsen. Jag betraktade mig som en person utan någon form av funktionsnedsättning, en person nära den fiktiva position Garland Thomsson (1997) beskrivit som *normaten*. Kunde jag över huvud taget göra den studie jag åtagit mig att göra?

Här var mötet med Dorothy E. Smiths teoretiserande om ståndpunkt avgörande för att jag skulle komma vidare. För varken Smiths teori eller den cripistemologi som Merri Lisa Johnsson och Robert McRuer (2014 s. 141) utvecklade handlade ståndpunkt, eller *sitpoint* för den delen, om att begränsa epistemologiska privilegier. Snarare än vad en forskare *är* handlar det om vad en forskare *gör*. Johnsson och McRuer (2014 s. 141) lyfter exempelvis fram erfarenheter av att "leva *med* och *nära* personer med funktionshinder" (min översättning, kursivering i original) som en potentiellt gynnsam position för kunskapsproduktion. För Smith (2005 s. 10) handlade ståndpunkt om att välja en utgångspunkt, men enligt Smith skulle studien senare rikta blicken mot maktstrukturerna omkring den marginaliserade gruppen, snarare än mot den marginaliserade gruppen i sig. För mig innebar den här insikten att jag kunde formulera ett forskningsprojekt som utgick ifrån aktivister i funktionsrättsrörelsen för att utifrån intervjuer och deltagande observationer identifiera hinder och möjligheter för

deras kamp. Huvudfokus för studien kom sedermera att riktas mot dessa hinder och möjligheter de upplevde (Mery Karlsson 2020). Eller mer precis: det civilsamhälle som bidrog till att möjliggöra vissa subjektspositioner (och omöjliggöra andra).

För att ytterligare komplicera diskussionen om ståndpunkt kan jag tillägga att min egen subjektsposition i fältet har förändrats under den tid jag forskat om funktionsrättsrörelsen. Under hösten 2022, när jag skrev på den här essän, diagnostiserades jag med epilepsi. De återkommande epileptiska anfällen, och fallskadorna som följde i deras spår, påverkar i dag tveklöst min forskning. Medicinerna som följde med diagnostiseringen har haft en bieffekt av att göra mig trött, en trötthet som resulterat i många försenade texter, inte minst den här essän. All kunskap är situerad kunskap, för att låna Donna Haraways (1988) begrepp. Forskningen utgår alltid från en kropp. Men forskningen utgår också från en kropp som verkar i ett institutionellt sammanhang (jfr Harding 2015). Min epilepsi är en konsekvens av universitetssystemets prekära arbetsvillkor för nydisputerade. Stressen och oron som följer med ständiga tillfälliga påhugg, och bristen på möjlighet att påverka sin arbetssituation, lade grunden för en förändrad kroppslig situation som utgångspunkt för kunskapsproduktionen. Vilka ståndpunkter möjliggjorde, och eventuellt omöjliggjorde, det? Hade min avhandling varit annorlunda om jag haft epilepsin redan under avhandlingsprocessen?

Det hade tveklöst påverkat min förmåga att hålla de snäva tidsramar som omger en avhandlingsprocess. Samtidigt är det möjligt att den egna diagnosen, och mitt gryende engagemang i patientrörelsen, skulle öppna upp möjligheter för fler ingångar till funktionsrättsrörelsen. Dessa resonemang blir ofrånkomligt spekulativa. Men frågorna som väcks därmed påminner om utmaningar som kan finnas med att *inta* ståndpunkter. Även om vi accepterar Smiths ställningstagande att man inte måste tillhöra en grupp för att studera en grupp ser jag ett behov av att fortsätta hålla liv i diskussionen om den situerade kunskapens betydelse. Och den situerade kunskapens föränderliga natur är en påminnelse om att även en ståndpunkt som intas aldrig har några självklara eller statiska gränser.

Institutionell etnografi

Utifrån resonemanget om ståndpunkt utformade Smith *institutionell etnografi*. Smith (2005 s. 2) drar sig för att kalla det en metodologi. Institutionell etnografi är *en sociologi* – varken mer eller mindre. Det handlar inte om att presentera ett nytt sätt att implementera sociologiska teorier. Det handlar om ett nytt sätt att göra sociologi från första början, en alternativ sociologi.

Målet för institutionell etnografi är att ”omformulera de sociala relationerna kring vår kunskap om det sociala så att människor kan utvidga sin tidigare kunskap om våra liv” (Smith 2005 s. 29, min översättning). Om än forskaren börjar i en ståndpunkt så

stannar hen aldrig där. Forskarens uppgift är snarare att kartlägga relationerna mellan aktörer inom olika fält och mellan de olika fälten för att på så sätt synliggöra de *styranderelationer* (*ruling relations*) som påverkar människors vardag (Smith 1990 s. 6; 2005 s. 13). Styranderelationer handlar i den institutionella etnografin om de sätt på vilket makten opererar på olika nivåer genom diskurser, ideologier och organisationer (Selberg 2014 s. 84). Vad forskaren ska försöka förstå inom den institutionella etnografin är hur människor är sammanlänkade med varandra, men också hur de är sammanlänkade med makten – med styranderelationerna.

De styranderelationer som den institutionella etnografin vill förstå är ofta förmedlade via texter (Smith 1990 s. 120; 2005 s. 86). DeVault (2014 s. 15) förklarar att det handlar om att förstå hur texter ”fungerar som centrala nervsystem som genomsyrar och koordinerar olika fält”. För att förstå texters roll i att koordinera människors handlingar tar Smith (1990 s. 161–164; 2005 s. 17–18) hjälp av filosofen Michael Foucault och hans förståelse för *diskurser*. Diskurser handlar i det här sammanhanget om att förstå hur språket och system av kunskap formuleras externt till enskilda individer. Foucaults diskursbegrepp kan således hjälpa forskaren att ett tag in i forskningsprocessen vända blicken bort från den enskilda individens, eller enskilda gruppens, erfarenheter till att förstå de institutionella processer – de styranderelationer – som påverkar den enskildas handlande (DeVault 2014 s. 6). Forskningsprocessen rör sig således från mikro till makro; från de vardagliga upplevelserna till de samhällsliga strukturerna. Däri ruvar en stor del av det som är radikalt med institutionell etnografi, och vad som gör att dess perspektiv skiljer sig markant från den traditionella sociologin.

En sociologi för (vilket?) folk

Smith (2005 s. 1) lyfter själv fram att den sociologi hon vill skapa ska vara en sociologi *för* folk. Den här formuleringen är underrubriken på hennes standardverk *Institutional ethnography: a sociology for people* från 2005. Den sociologi som Smith själv tränades i beskrev hon snarare som en sociologi *om* folk. I traditionell sociologi är människorna forskningsobjekten som forskaren ska förstå. I institutionell etnografi är folks vardagliga erfarenheter i stället utgångspunkten varifrån sociologen ska bidra med kunskap om världen runt omkring folks vardagliga erfarenheter.

Det är dock med viss motvilja jag rubricerat dessa minnesord till Dorothy E. Smith som *En sociolog för folk*. I dag befinner vi oss i en tid av expanderande högerpopulism som försöker konstruera folket som en enhet. Det är ett politiskt projekt som bygger på att dra tydliga gränser mot dem som inte räknas in som en del av folket. Hamnar Smiths formulering om *en sociologi för folk* i nytt ljus på grund av den här samhällsutvecklingen?

Även inom vänstern finns en tydlig vänsterpopulistisk strömning som vill konstru-

era en konfliktlinje mellan folket och eliten. Vi är flera som varnat för att det vänsterpopulistiska projektet riskerar att reproducera exkluderande gränsdragningar kring vilka som inkluderas i dess föreställning om "vanligt folk" (Andrea, Mery Karlsson & Poulsen 2020). Samtidigt har vänsterpopulismens försvarare betonat att de inte vill konstruera "folket" som en essentiell homogen enhet utan som en av flera konstruerade subjektpositioner som utgångspunkt för ett radikaldemokratiskt projekt (jfr Mouffe 2019). Det är inte helt olikt hur Smith (2005 s. 9) talar om konstruerade kategorier som fungerar politiskt snarare än som fast referenspunkt. Jag beskrev tidigare i denna text hur subjektpositionen kvinna för kvinnorörelsen innebar en möjlighet att kräva en plats i det offentliga. Det öppnade, enligt Smith, upp för även andra grupper som tidigare funnit sig exkluderade att göra anspråk på subjektpositionen kvinna. Därigenom skapades en kraftfull dynamik, enligt Smith. Jag tror att översättningen är viktig för att förstå Smiths strävan efter att skapa "a sociology for people". Den bestämda artikeln "the" finns inte i Smiths (2005 s. 1) original. Det är alltså inte en sociologi för *folket*. Det är en sociologi för folk. Formuleringen behåller en viss öppenhet för motsägelsefulla subjektpositioner. Formuleringen är skriven i ett sammanhang där en sociologi för folk ställs i kontrast till en sociologi om folk. Det är inte den bestämda artikeln (eller på svenska bestämda artikel-ändelsen) som är den skiljelinje Smith ville måla upp utan mellan prepositionerna *för* eller *om*.

Bidrag till eftervärlden

Smith pekade tydligt ut hur feminismen kom att breddas under hennes livstid. Fler intersektioner fick betydelse. Hennes alternativa sociologi, som tar fasta på lärdomarna från den intersektionella feminismen, har kommit att inspirera till forskning som utgår från en lång rad olika marginaliserade gruppers ståndpunkt. Exempelvis har Smiths verk inspirerat till forskning om hur hbtq-föräldrars föräldraskap påverkas av styranderelationer som stipuleras i relation till heteronormativa förväntningar kring föräldraskap (Hicks 2009). Ståndpunkten i den här studien är hbtq-föräldrar. Men studien handlar inte om att göra hbtq-föräldrar till objekt för forskning. Tvärtom riktas fokus på hur socialarbetare och adoptivbyråer konstruerar kategorier kring förväntade "könsroller", som förstås med Smiths begrepp *institutionella kategorier*. Genom intervjuer och analys av texter visar sociologen Stephen Hicks (2009) hur styranderelationer bortom gruppen hbtq-föräldrar formar deras vardagliga upplevelser. Ett annat exempel på hur Smiths gärning påverkar forskningen kommer från en studie om rasifierade ungas erfarenheter av polisvåld (Nichols 2017). Ståndpunkten här är rasifierade ungdomar som av sociala myndigheter beskrivs som "i riskzonen" för kriminalitet. Men återigen är målet för forskningen inte att förklara dessa ungdomar med hjälp av abstrakta sociologiska begrepp. I stället är syftet att se hur institutioners age-

rande formar vardagliga erfarenheter av osynliggörande, förminskande och exkludering (Nichols 2017). Gemensamt för de här studierna är att de utgår från vardagliga upplevelser för att förstå styranderelationer. Det är en sociologi som börjar nerifrån.

Bland feministiska forskare som är stationerade i Sverige har den institutionella etnografin bland annat inspirerat till forskning om kvinnors arbetsvillkor i en globaliserad kapitalistisk ekonomi. Genusvetaren Rebecca Selberg (2012) undersöker i sin avhandling hur femininitet formas på ett sjukhus präglad av nyliberala förändringsprocesser. Ståndpunkten Selberg utgår ifrån är sjuksköterskor, men studien visar hur deras vardagliga erfarenheter formas av styranderelationer bortom deras egen kontroll. Forskarna Diana Mulinari, Nora Räthzel och Aina Tollefsen (2021) undersöker hur kvinnor som arbetar på Volvofabriker i Sverige, Mexiko och Sydafrika upplever sin vardag. Genom att förstå hur institutionella processer, främst inom företaget Volvo, formar deras vardagliga erfarenheter bidrar deras studie med fördjupad förståelse för kapitalismens normalitet. Med normalitet menas här hur kapitalismen ser ut när den "fungerar som den ska". Genom att blottlägga hur kapitalismen styr vardagliga handlingar för kvinnor "på golvet" bidrar studien med fördjupad förståelse för kapitalismens inneboende motsättningar. Ett exempel på en sådan motsättning är att det reproduktiva arbetet i hemmet är nödvändigt för att kapitalismen ska överleva, men att det samtidigt undervärderas. Den vardagliga erfarenheten återkommer i samtliga tre nationella kontexter som Mulinari, Räthzel och Tollefsen undersöker. Samtidigt är exploateringen av arbetskraften mer intensiv i det globala syd, vilket ger andra förutsättningar för de kvinnliga fabriksarbetarna i Mexiko och Sydafrika. I de studier som Selberg (2012) samt Mulinari, Räthzel och Tollefsen (2021) gjort syns arvet från Smith framför allt i betoningen på hur de vardagliga erfarenheterna används som utgångspunkt för att förstå institutionella processer, som exempelvis nyliberala förändringar av sjukvården i Sverige eller den globala kapitalismens normalitet.

Ovanstående exempel visar vilken bred potential som finns i den alternativa sociologi som Smith utvecklade. Smiths intellektuella arbete om ståndpunkt och institutionell etnografi har gett avgörande bidrag till allt ifrån studier om möjliga subjekspositioner i dagens civilsamhälle (Mery Karlsson 2020), till forskning om livsvillkoren för hbtq-föräldrar (Hicks 2009) eller polisövergrepp mot rasifierade unga (Nichols 2017), till studier om förändringar i vårdsystemet (Selberg 2012), till kapitalismens globala exploatering av arbetskraft (Mulinari, Räthzel & Tollefsen 2021). Det är därför ingen överdrift att säga att Smiths livsgärning har gett oss bättre förutsättningar att förstå vår samtid.

Mikael Mery Karlsson

Fil.dr i genusvetenskap, lektor på Institutionen för samhällsvetenskap, Linnéuniversitetet samt projektforskare på Institutionen för socialt arbete, Malmö universitet

Referenser

- Andrae, U. & Mery Karlsson, M. & Puolsen, M (2020). Gör upp med idén om vanligt folk. *Dagens ETC: debatt*. Publicerad 2 mars 2020.
- DeVault, M. L. (2014). Investigation ruling relations: dynamics of interviewing in institutional ethnography. I: J. F. Gubrium, J. A. Holstein, A. B. Marvasti & K. D. McKinney (red.), *The SAGE handbook of interview research: the complexity of the craft*. Sage Publications.
- Garland-Thomson, R. (1997). *Extraordinary Bodies. Figuring physical disability in American culture and literature*. New York: Colombia University Press.
- Garland-Thomson, R. (2002). Integrating Disability, Transforming Feminist Theory. *NWSAJ* 14.2: 1–32.
- Haraway, D. (1988). Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective. *Feminist studies*, 14(3), 575-599.
- Haraway, D. (1991) *Simians, cyborgs, and women. The reinvention of nature*. New York: Routledge.
- Harding, S. (1986). *The science question in feminism*. Cornell University Press.
- Harding, S. (2015). *Objectivity and diversity: another logic of scientific research*. The University of Chicago Press.
- Hicks, S. (2009). Sexuality and the "relations of ruling": using institutional ethnography to research lesbian and gay foster care and adoption. *Social Work & Society*, 7(2), 234–245.
- Johnson, M. L. & McRuer, R. (2014). Cripistemologies: introduction. *Journal of Literary & Cultural Disability Studies*, 8(6), 127–147.
- Mery Karlsson, M. (2020). *Gå eller rulla – Alla vill knulla! Funktionsrättsaktivism i nyliberala landskap*. Arkiv förlag.
- Mouffe, C. (2019). *Till vänsterpopulismens försvar*. Tankekraft förlag.
- Mulinari, D., Räthzel, N. & Tollefsen, A. (2021). Genusregimer och kvinnors identiteter som industriarbetare: röster från Volvofabriker i Sverige, Mexiko och Sydafrika I: K. Boréus, A. Neergaard & L. Sohl (red.). *Ojämlika arbetsplatser: hierarkier, diskriminering och strategier för jämlikhe*. Nordic Academic Press.
- Nichols, N. (2017). Technologies of evidence: an institutional ethnography from the standpoints of "youth-at-risk". *Critical Social Policy*, 39(4), 604–624.
- Risen, C. (2022). Dorothy E. Smith, groundbreaker in feminist sociology, dies at 95. *The New York Times*. Publicerad 16 juni 2022. Hämtad 2 december 2022 från: <https://www.nytimes.com/2022/06/16/education/dorothy-e-smith-dead.html>
- Selberg, R. (2012). *Femininity at work: gender, labour and changing relations of power in a Swedish hospital*. Arkiv förlag.
- Selberg, R. (2014). Erfarenhet som feministiskt begrepp: kön, medvetande och handling i institutionell etnografi. I: K. Sandell & M. Sager & N. Räthzel (red.). *Kritiska gemenskaper: att skriva feministisk och postkolonial vetenskap*. Lunds universitet.
- Smith, D. E. (1990). *Texts, facts, and femininity: exploring the ruling relations*. Routledge.
- Smith, D. E. (2005). *Institutional ethnography: a sociology for people*. AltaMira Press.